

СЕКЦІЯ 8
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.76

Альшанова О.О.
заступник директора
Департаменту тваринництва
Міністерства аграрної політики та продовольства України

РИЗИКИ ПІДГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА
ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТРАХОВИЙ ЗАХИСТRISKS OF LIVESTOCK SUBSECTORS AND THEIR INFLUENCE
ON THE INSURANCE PROTECTION**АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено питання ризик-менеджменту в тваринництві. Визначено вплив технології вирощування тварин на ризики підприємств агропромислового комплексу. Розкрито механізми впливу ризиків на показники господарської діяльності підприємств, які вирощують різні види тварин. Охарактеризовано можливості поширення страхових послуг в тваринництві України.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, страхування, тваринництво, технологія вирощування тварин.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются вопросы риск-менеджмента в животноводстве. Определено влияние технологии выращивания животных на риски предприятий агропромышленного комплекса. Раскрыты механизмы влияния рисков на показатели хозяйственной деятельности предприятий, которые выращивают различные виды животных. Охарактеризованы возможности распространения страховых услуг в животноводстве Украины.

Ключевые слова: риск, риск-менеджмент, страхование, животноводство, технология выращивания животных.

ANNOTATION

This article deals with the questions of risk-management in livestock. The influence of livestock breeding technologies on the risks of the agricultural enterprises is determined. The mechanisms of risks influence on the indicators of the economic activity of enterprises that are breeding different types of livestock are disclosed. The possibilities of spreading of insurance services in livestock in Ukraine are characterized.

Keywords: risk, risk-management, insurance, livestock, livestock breeding technology.

Постановка проблеми. Протягом існування людства проблема забезпечення його продовольством була однією із найгостріших, визначаючи не тільки економічні, але й соціальні та політичні процеси в масштабах окремих країн та і усього світу.

Розвиток технологічної складової сільського господарства, вихід на абсолютно новий рівень економічних та фінансових відносин в агропромислового комплексу не надали можливості остаточно вирішити продовольчу проблему навіть на сучасному етапі, коли розвинені країни світу поступово переходять до постіндустріального етапу розвитку.

Не в останню чергу вказані проблеми визначаються тим фактом, що, незважаючи на значні

зусилля та успіхи у розвитку біотехнологій, не вдалося повністю нівелювати негативний вплив природних факторів на сільське господарство. Об'єктивний взаємозв'язок між ефективністю аграрного виробництва та природними і біологічними факторами визначили пошук ефективних інструментів ризик-менеджменту в АПК, в т. ч. – за рахунок страхування.

Саме страховий захист дає можливість не тільки зменшити негативний вплив природно-кліматичних факторів у процесі сільськогосподарського виробництва, але й суттєво видозмінює фінансові відносини у тваринництві, їх зміст та характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аграрного страхування досліджувалося в роботах багатьох провідних вітчизняних вчених: В. Борисової, Л. Горбач, О. Калашникова, О. Кашенко, А. Мадай, І. Мачуської, А. Микаелян, С. Осадця, О. Сахно та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте більшість робіт вказаних авторів акцентують увагу на загальних підходах до розвитку аграрного страхування, часто не враховуючи особливостей тваринництва взагалі та окремих його підгалузей зокрема.

Мета статті – визначити особливості прояву ризиків в різних підгалузях тваринництва України та їх вплив на формування попиту на страхові послуги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка економічна діяльність об'єктивно пов'язана з численними ризиками. Подібна їх невідворотність зумовила появу та розвиток широкого спектру інструментів ризик-менеджменту, які, зважаючи на динамічність сучасної економіки, продовжують надалі розвиватися і видозмінюватися.

Особливої актуальності питання ризиковості набуває для світового сільського господарства. Як справедливо зазначає більшість дослідників, в сучасному аграрному секторі, незважа-

ючи на усі досягнення науки, успішність господарювання часто залежить від факторів, на які людина вплинути не може: погода, клімат і т. п. [1–2].

Відповідно, невирішеність продовольчої проблеми в глобальних масштабах зумовлює подальший пошук вченими ефективних засобів управління ризиками в аграрному секторі.

Враховуючи видову мінливість тваринного світу, зазначимо, що до сільськогосподарських тварин відносять всі види і міжвидові гібриди тварин, що культивуються людиною, та представляють господарський інтерес і мають безпосереднє відношення до сільськогосподарського виробництва [3, с. 3].

На сьогоднішній час практика використання страхування у тваринницькій галузі України є вкрай обмеженою і не має системного характеру, тому за даними Нацкомфінпослуг провести відповідний аналіз неможливо. Відповідно, було сформовано анкету-опитування, що була запропонована власникам та менеджерам аграрних підприємств, які представляють усі регіони України та провідні підгалузі тваринництва.

Загалом розподіл 519 підприємств-респондентів, що взяли участь в опитуванні, за ознакою спеціалізації виглядає так:

- більшість підприємств-респондентів спеціалізуються на вирощуванні великої рогатої худоби (46,4%);

- в значній кількості господарств використовується змішаний тип вирощування тварин (27,9%);

- свинарство (20,8%);

- значно поступаються за кількістю підприємства в птицеводстві (4,82%) (рис. 1).

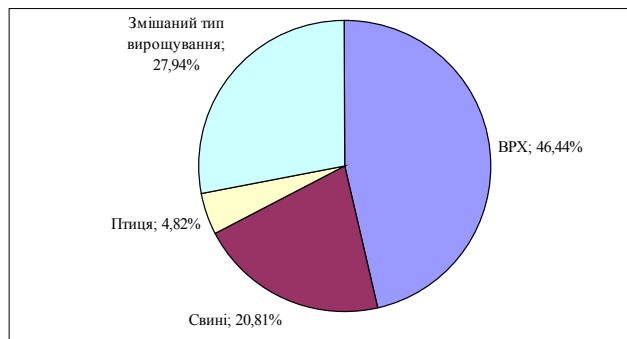

Рис. 1. Спеціалізація підприємств-респондентів за видом вирощуваних тварин, %

Джерело: систематизовано автором за даними анкетування

Для кожної галузі тваринництва характерні значні особливості виробничого процесу, які в підсумку обумовлюють і прояв різноманітних ризиків (і з позиції біологічних умов, і з погляду економічних параметрів). Технологічні та економічні особливості окремих галузей тваринництва наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості технології виробництва в окремих підгалузях тваринництва

№ з/п	Галузь тваринництва	Технологічні та економічні особливості
1	Вирощування ВРХ	Два напрямки: виробництво м'яса та молока. Значний період життя тварин (для молочного напрямку). Забійний вихід у 60–70%. Найвища інтенсивність росту в абсолютних показниках. Необхідність дотримання жорстких вимог до кормової бази
2	Свинарство	Всеїдність та адаптаційна здатність тварин, що зменшує витрати на утримання. Багатоплідність, яка сприяє відновленню стада. Найвища інтенсивність росту в тваринництві. Забійний вихід у 75–85 %
3	Вирощування птиці	Короткий виробничий цикл порівняно з іншими галузями тваринництва. Орієнтація на виробництво м'яса та/або яєць. Низькі витрати корму на виробництво білка та енергії. Крупнотоварне виробництво. Швидкий розвиток технологій виробництва, який зменшує роль людини у технологічному процесі
4	Змішаний тип вирощування	Визначаються структурою вирощуваних тварин, більша здатність до диверсифікації виробничої діяльності внаслідок вирощування кількох видів тварин

Джерело: систематизовано автором

Таблиця 2

Основні джерела ризику, що виникають в різних підгалузях тваринництва

Джерела ризику	ВРХ	Свині	Птиця	Змішаний тип	Середнє значення
Природно-кліматичні	45,06%	45,94%	37,63%	23,61%	38,06%
Макроекономічні	29,01%	27,56%	24,73%	36,11%	29,35%
Соціальні	9,88%	13,07%	22,58%	13,89%	14,86%
Глобальні	8,02%	5,30%	6,45%	19,44%	9,81%
Інше	8,02%	17,69%	8,60%	6,94%	10,32%

Джерело: систематизовано автором за даними анкетування

Примітка. Питання анкети передбачало можливість кількох варіантів відповіді

Підприємствам-респондентам різних підгалузей тваринництва також було запропоновано визначити основні джерела ризику. Для більшості підприємств основними джерелами ризику є природно-кліматичні фактори та макроекономічна нестабільність в державі. Зокрема, середнє значення природно-кліматичних факторів по підприємствам вибірки склало 38,06%, тоді як макроекономічні умови є основним джерелом ризику для 29,35% підприємств-респондентів (табл. 2).

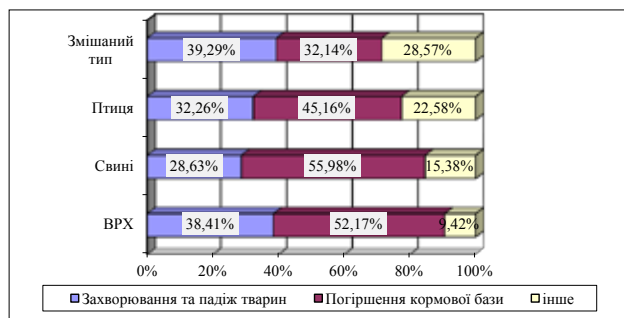
Звернемо увагу на той факт, що для підприємств, які займаються вирощуванням великої рогатої худоби та свиней, природно-кліматичні ризики є значно вагомішими порівняно з виробниками птиці та підприємствами змішаного типу. Така відмінність, на наш погляд, і є відображенням різниці у технології вирощування різних видів тварин, оскільки на птахівництво набагато менше впливають природні фактори (і з погляду кількісних, і з позиції якісних факторів).

Динаміка глобального ринку продовольства найбільше впливає на діяльність підприємств, які здійснюють змішане вирощування тварин (19,44%). Як правило, це найбільші за обсягами виробництва багатопрофільні підприємства.

Підприємства-респонденти також оцінили основні канали впливу факторів природно-кліматичного характеру на власну діяльність. Зокрема, досить показовим є той факт, що у вітчизняному тваринництві природно-кліматичні фактори впливають на діяльність суб'єктів господарювання переважно через погіршення кормової бази, а не падіж тварин: для ВРХ таке співвідношення складає 52,2% до 38,4%; для свинарства – 55,9% до 28,6%; для птиці – 45,2% до 32,3%.

Тільки для підприємств змішаного вирощування тварин захворювання та падіж тварин (39,3%) є більш вагомим фактором порівняно зі станом кормової бази (32,2%) (рис. 2).

Така ситуація з оцінкою впливу ризик-факторів на діяльність підприємств тваринництва в Україні є показовою. В цьому контексті зазначимо, що, за даними вітчизняних та закордонних організацій, Україні на протязі щонайменше останніх п'яти років вдалося уникнути поширення епідемічних хвороб тварин на своїй території.

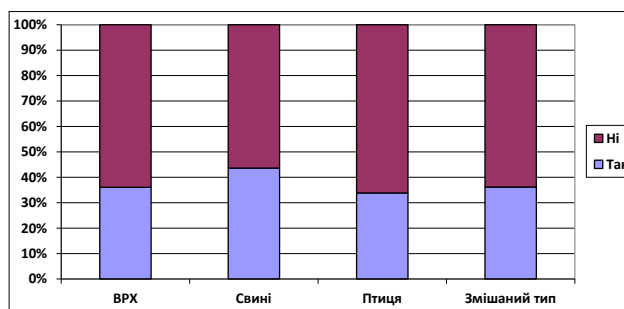

Рис. 2. Основні канали впливу природно-кліматичних факторів на діяльність підприємств в різних підгалузях тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними анкетування

Спалахи, що періодично виникали, були вчасно локалізовані та не поширилися на значні території. Відповідно, збитки від впливу біологічних ризик-факторів оцінюються вітчизняними підприємствами як другорядні порівняно з впливом суто економічних факторів, пов'язаних насамперед з погіршенням стану кормової бази.

З тих суб'єктів господарювання, які застосовували страхування, 56,47% склали підприємства, в яких вирощувалися свині; 20,6% – ВРХ; 12,9% – птахівництво, 10,0% – використовували змішаний тип вирощування (рис. 3).

Рис. 3. Використання послуг страхових компаній в різних підгалузях тваринництва, %

Джерело: систематизовано автором за даними анкетування

У той же час доволі симптоматичними є результати аналізу щодо причин, які спонукають тваринників різних підгалузей відмов-

Таблиця 3

Фактори, що обумовлюють відмову від використання страхових послуг в різних підгалузях тваринництва

	ВРХ	Свині	Птиця	Змішаний тип	Розмах (max-min)
Недостатня кількість страхових послуг	15,98%	20,35%	20,80%	22,11%	6,13%
Висока вартість страхових послуг	33,14%	28,78%	26,40%	14,74%	18,40%
Низький попит на страхові послуги	22,49%	18,60%	19,20%	23,16%	4,55%
Існування інших методів управління ризиками	9,47%	8,14%	9,60%	14,74%	6,60%
Необізнаність виробників	15,98%	20,35%	20,00%	22,11%	6,13%
Інше	2,96%	3,78%	4,00%	3,16%	6,13%

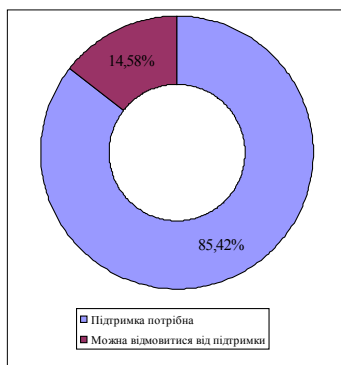
Джерело: систематизовано автором за даними анкетування

лятися від використання послуг страховиків (табл. 3).

Загалом не спостерігається суттєвої різниці в оцінці підприємств різних галузей тваринництва щодо ролі різних факторів у відмові від споживання страхових послуг:

- за п'ятьма позиціями різниця між максимальним та мінімальним значенням – 4–6%;
- найбільший розмах за позицією «Висока вартість страхових послуг» – на його значимість вказали 33,14% підприємств, які вирощують ВРХ, і тільки 14,74% підприємств, у яких змішаний тип вирощування.

Зазначимо, що з метою оцінки сільськогосподарськими підприємствами ефективності існуючих механізмів державної підтримки аграрного страхування в Україні респондентам було запропоновано відповідний блок питань (рис. 4).

Рис. 4. Оцінка підприємствами-респондентами доцільності державної підтримки розвитку систем ризик-менеджменту у тваринництві

Джерело: розраховано автором за даними анкетування підприємств-респондентів

Насамперед звернемо увагу на той факт, що абсолютна більшість підприємств-респондентів (85,5% від усієї кількості) на сучасному етапі визнає необхідність використання різноманітних форм державної підтримки та стимулювання систем управління ризиками у тваринництві (в тому числі страхування).

Також звернемо увагу на той факт, що найбільш вагомим фактором, що визначає необ-

хідність державної підтримки страхування в галузі тваринництва, вважається недостатній потенціал сільськогосподарських виробників для самостійного впровадження страхування у свою діяльність (44,54%).

На наш погляд, такий розподіл відповідей на зазначене вище питання в значній мірі є свідченням визнання існуючого стану в аграрному страхуванні, проте не слід виключати й існування певних стереотипів у підприємницькому середовищі щодо доцільності державної підтримки окремих галузей та видів діяльності.

Висновки. Загалом результати дослідження показують, що в тваринництві України сформувалися передумови для широкого впровадження страхування. При цьому на рівні окремих підгалузей існує потреба у страхових продуктах, які б враховували відмінності у технології вирощування тварин. На жаль, слід констатувати, що вітчизняні страховики пропонують вкрай обмежений перелік страхових послуг для тваринництва, що є одним із стримуючих факторів цього сектору. На наш погляд, тільки з виправленням існуючої ситуації можна розраховувати на істотний прогрес у страхуванні в тваринництві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ничипорук О.Ю. Ризики в сільському господарстві: виявлення, оцінка, управління : автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.07.02 / О.Ю. Ничипорук ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 20 с.
2. Скрипник А. Експортний потенціал та ризики аграрного сектору України / А. Скрипник, Т. Зінчук // Економіст. – 2009. – № 11. – С. 16–20.
3. Аверин В.С. Страхование сельскохозяйственных животных / А.В. Аверин. – М. : Финансы и статистика. – 1987. – 233 с.
4. Борисова В.А. Організаційно-економічний механізм страхування : [монографія] / В.А. Борисова, О.В. Огаренко. – Суми : Довкілля, 2001. – 194 с.
5. Горбач Л.М. Страхова справа : [навч. посіб.] / Л.М. Горбач ; 2-ге вид., виправл. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
6. Кашенко О.Л. Соціально-економічні основи страхування : [навч. посіб.] / О.Л. Кашенко, В.А. Борисова. – Суми : Університетська книга, 1999. – 252 с.